

Nominativus cum infinitivo ims:ssa ja indo-eur. kielissä.

Ims. sanontaa »täytyy, pitää tehdä se» sekä muita samantapaisia, joissa yksipersonaisesta verbistä riippuvan infinitiivin objekti on nominatiivin muotoisessa akkusatiivissa, on selitetty siten, että niiden »objektinominatiivi» olisi alkuaan ollut subjektin edustaja¹. Grünthalin mukaan »se ei [kuitenkaan] yksistään pysty kumoamaan [näiden] tp:ien olemassaoloa kantasuomessa, saaticka niiden primäärisyyttä. Samanmallisia imperso-

¹ E. N. Setälä: Suomen kielen lauseoppi¹¹ (Helsinki 1926), 30, 6; W. Grünthal: Itämerensuomalaisten kielten yksikön nominatiivi objektin edustajana aktiivin yhteydessä (Helsinki 1941), 290—292; Lauri Kettunen: Vepsän murteiden lauseopillinen tutkimus (Helsinki 1943), 120; Lauri Hakulinen: Suomen kielen rakenne ja kehitys II (Helsinki 1946), 239.

kielessä ainoastaan: *надо пѣчку монѣть*) ovat melkein poikkeuksettomana sääntönä¹, kuten itse totesin erään sikäläisen vanhuksen puheesta, jota saatoin tarkkailla Kannaksella 1920- ja 1930-luvulla. — Sen sijaan Arkangelin, Äänisen, Puudožin ja Petroskoin alueiden murteissa sekä yleensä kaikilla niillä alueilla, jonne on levinnyt vanha pohjoisvenäläinen murre, kuten Uralissa, Siperiassa jne., esiintyy tällaisissa tapauksissa usein myös kirjakielen mukainen akkusatiivimuoto infinitiivin ohessa, esim. *батюшко, куда кобылу застать?* 'isäukko, mihinkä [pitää] panna tamma?' (Šenkurskin murt.)² — Paras nykyään elävä venäjän kielen tuntija Obnorskij mainitsee, että nominatiivimuotoinen objekti infinitiivin ohessa täysin puuttuu isovenäjän etelämurteista ja ukrainan kielestä, mutta tavataan valkovenäjässä; hän viittaa tässä yhteydessä erääseen M. Kolosovin v. 1878 ilmestyneeseen teokseen, jota ei ole saatavissa Helsingissä.³ — Mainittakoon, että koko ilmiö on havaittavissa vain *a-* ja *я-*loppuisilla feminiineillä, sillä kaikkien muiden venäjän substantiivien akkusatiivi on muutenkin nominatiivin tai (elävien olentojen kyseessä ollen) genetiivin kaltainen.

On aivan ilmeistä, että nominatiivimuotoisen infinitiivin objektin rajoittunut käyttö nykyvenäjässä edustaa vain sen viimeisiä jätteitä, jotka nekin ovat väistymässä kirjakielen akkusatiivimuodon tieltä. Vielä Pietari Suuren kirjeistä on tavattu infinitiivin ohessa nominatiivimuotoisia objekteja (esim. *посылаю роспись артиллерии, которая надобно изготовить* 'lähetän luettelon tykistöä, joka pitää valmistaa', katso Obnorskij, mt.). Mitä kauemmas taaksepäin ajassa mennään, sitä runsaammin ja säännöllisemmin esiintyy tällaisia sanontoja novgorodilaisissa, smolenskilaisissa ja moskovalaisissa muistomerkeissä. Vanhimmat tunnetut esimerkit ovat v:lta 1215: *достоит ли мужю жена пустити* 'sopiiko miehen laskea vaimo menemään'⁴ ja ns. Russkaja Pravdasta, joka on kirjoitettu Novgorodissa v. 1096, mutta on säilynyt paljon myöhempänä käsikirjoituksena: *аще помостивше мость взати от дѣла ногата*⁵

¹ Katso Борисъ и Юрий Соколовы: Сказки и пѣсни Бѣлозерскаго края (Петроградъ 1915), СХVI sekä А. А. Шахматов: Синтаксисъ русскаго языка (Ленинградъ 1925) I, § 138.

² Katso Записки Императорскаго Русскаго Географическаго Общества по отдѣленію Этнографіи, томъ ХХХIII, Сѣверныя сказки (Сборникъ Н. Е. Ончукова, С.-Петербургъ 1908), 174.

³ Katso Сборникъ Отделения Русскаго Языка и Словесности Академии Наукъ СССР, томъ С, No 3 (Ленинградъ 1927), 265—266, alanootti.

⁴ А. И. Соболевскій: Лекціи по исторіи русскаго языка⁴ (Москва 1907), 197.

⁵ С. П. Обнорскій: Очерки по исторіи русскаго литературнаго языка старшаго періода (Москва-Ленинградъ 1946), 26—27.

'kun on tehty silta, [pitää] ottaa työstä nogaatta (eräs rahalaji)'. Kreikkalaismallisen kirkkokielen vaikutuksen alaisissa teksteissä tällaiset sanonnat ovat kuitenkin verraten harvinaisia poikkeuksia, mutta Vienan seudun 1400-luvun asiakirjoissa¹ ja vielä v. 1619 Moskovassa muistiinpannuissa kansanlauluissa² nominatiivimuotoinen objekti infinitiivin ohessa muodostaa säännön, josta poiketaan vain harvoin. Šahmatovin mukaan tämä on jäännöksenä niiltä ajoilta, jolloin infinitiivillä, joka alkuaan on ollut nomini, ei ole ollut sitä täyttä verbin merkitystä, joka oli muilla verbinmuodoilla (vertaa yllämainittuun Endzelinin selitykseen). — Myös 1400—1500-luvun ukrainankielisissä Liettuun-Puolan kuningaskunnan asiakirjoissa on tavattu muutamia nominatiivimuotoisia objekteja debitiivihuonteisen infinitiivin ohessa³, jotka ovat kuitenkin vähemmistönä samankaltaisissa lauseissa tavattavien akkusatiivimuotoisten objektien rinnalla.

Muista slaavilaisista kielistä tällaisia sanontoja ei tietääkseni ole tavattu. Päinvastoin on todisteita siitä, että jo hyvin aikaisin oli siirrytty akkusatiiviobjektin käyttöön infinitiivin ohessa. Niinpä esim. eräässä kaikista vanhimmassa slaavilaisessa muistomerkissä (muinaisbulgarialainen Codex Suprasliensis, luultavasti 1000-luvun alusta) on seuraava lause: *видѣти естъ силѣ христовѣ* 'näkyy [= on nähdä] Kristuksen voima' (XXVIII. 73; Severjanovin editiossa 413, 16). Vondrakin mukaan se on alkuaan ollut persoonallinen nominatiivirakenne: 'Kristuksen voima on nähtävänä'. »Später wurde aber das *jesto viděti* unpersönlich und nahm die Bedeutung von 'man kann, man soll sehen' an, und *silq* trat dazu als Objekt». ⁴ On hyvin todennäköistä, että ratkaiseva vaikutus on tässä tapauksessa ollut kreikan kielen esikuvalla; esim. mainitun kohdan kreikkalaisessa alkutekstissä on akkusatiiviobjekti: *ἔστι θεόσσειναι τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ*. ⁵ Hyvänä esimerkkinä vanhemmasta slaavilaisesta kannasta tämäntapaisessa lauseessa mainittakoon muinaistšekkiläinen lause *ku-*

¹ А. Шахматовъ: Изслѣдованіе о двинскихъ грамотахъ XV в. (С.-Петербургъ 1903), 130—131.

² Пѣсни, собранныя П. В. Кирѣевскимъ VII (Москва 1864), приложение 56, 57, 60.

³ Katso F. Miklosich: Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen ² (Wien 1883), 346. Esimerkit, jotka hän esittää, ovat teoksesta: Акты, относящиеся къ исторіи Западной Россіи I (С.-Петербургъ 1846).

⁴ Katso W. Vondrak: Vergleichende slavische Grammatik ² (Göttingen 1928) 228 ja 409.

⁵ Julkaistu teoksessa: J.-P. Migne, Patrologiae Graecae tomus XLIX (Paris 1862), 337a.

*roptva jest snadna jieti*¹ 'peltopyy on helppo pyydystää', jossa *snadna* 'helppo' ei ole, kuten nykyisen kielitajunnan mukaan pitäisi olla, infinitiiviä määräävä adverb, vaan nominatiivissa olevaa substantiivista *ku-roptva* 'peltopyy' määräävä ja sen kanssa kongruentti adjektiivi.

Kaikesta ylläesitetystä näkyy mielestäni selvästi, että nominatiiviohjekti infinitiivin ohessa, mikäli sitä nykyään käytetään indo-eur. kielissä, perustuu vanhan lauseopillisen rakenteen säilymiseen. Tuskin lienee silloin sattuma, että tuo vanha rakenne on säilynyt parhaiten juuri lätiissä ja juuri niissä venäjän murteissa, jotka rajoittuvat tai ovat vielä historiallisena aikana tietävästi rajoittuneet ims. kielisiin, joissa taas mainittu rakenne, olkoonpa se suomalais-ugrilaisista alkuperää tai ei, on vieläkin täysin elävä. Voitaneen ajatella, että on kysymyksessä ims. murteita puhuneiden, mutta lätiläistyneiden tai venäläistyneiden henkilöiden »konservoiva» substraattivaikutus. Tätä olettamusta tukee minusta myös se seikka, että niissä (verraten harvoissa) tapauksissa, jolloin muinaisvenäläisissä muistomerkeissä tai nykyvenäjän murteissa esiintyy nominatiivi odotetun akkusatiivin sijasta finiittiverbin ohessa (Sobolevskij, mt. 198, pitää niitä ylläkuvattujen infinitiivisanontojen vaikutuksesta syntyneinä), tämä finiittiverbi on useimmiten imperatiivissa (katso esimerkkejä Sobolevskijlla ja Sokolovien yllämainitussa teoksessa). Kun infinitiivi päinvastoin riippuu persoonallisesta finiittiverbistä, sen objekti on jopa Belozerskin murteissakin säännöllisesti akkusatiivissa, esim. *король приказал истопить баню* 'kuningas käski lämmittää saunan' (Sokolovien mt. 81), *король... хотѣлъ баню отпереть* 'kuningas... tahtoi avata saunan' (ibid. 83), mutta ibid. 82: *а нужно стопить баня* 'mutta pitää lämmittää sauna'. Myös latin myöhäsyntyisen debitiivin objektin käyttö muistuttaa hyvin paljon ims. kielten käyttöä: esim. *man jārļawj siens* 'minun on niitettävä heinä', *man jāsteidzas siens plaut* 'minun on kiirehdittävä niittämään heinä' (murteittain tällaisissa tapauksissa saattaa nykyään esiintyä jo akkusatiivikin), mutta *man tevi jāaicina* 'minun on kehoitettava sinua', siis akkusatiivin kanssa, kun debitiivin objektina on persoonapronomini.²

V. Kiparsky.

¹ Katso J. Gebauer: *Historická mluvnice jazyka českého IV* (Praha 1929), § 358.

² Katso J. Endzelins: *Lettische Grammatik* (Riga 1922), § 759 sekä J. Endzelina un K. Mülenbacha *Latviešu gramatika* (piektais iespiedums, Rīgā 1934), § 226.